

— Donesite njemu sok od *mālīmā*, a njoj od *jägōdā*. (Vježba 18.)

Kako su sve vježbe ovoga početnog globalno-strukturalnog AV hrvatskosrpskog tečaja pažljivo snimane s obzirom na sve elemente rečenične fonetike: intonaciju, intenzitet, registar, pauze, tempo — s osobitim obzirom, dakle na sve elemente relevantne po ritam žive, govorene, a ipak korektne i kultivirane hrvatskosrpske riječi, mislimo da bi ovi tekstovi, ili bar metoda kojom su sastavljeni, i te kako mogli dobro poslužiti ne samo u nastavi hrvatskosrpskoga jezika za strance, nego i đacima, pa i studentima, kad hrvatskosrpski uče (ili proučavaju) kao svoj materinski jezik. Jer pitanja kao što su: tipska distribucija rečeničnih intonacija karakterističnih za pojedine iskaze (konstatacija, pitanje, pitanje ostvareno upitnom kojom riječi ili bez nje); tempo i registar u fonetskom realiziranju umetnutih dijelova govora, u nabrajanju; nadalje: pitanje jezičnih sredstava kojima se ostvaruje isticanje ili kojima se postiže veći ili manji (i nulti) stupanj afektivnosti u iskazu — sve su to elementi na kojima se temelji izgrađivanje korektne hrvatskosrpske dikcije, elementi na kojima se kultivira *govor* i na kojima se može, kao krajnji cilj i domet, graditi smisao za interpretativno čitanje umjetničkih tekstova. A uz to, sve su to još prilično otvorena, teorijska pitanja o kojima bi vrijedilo još porazmisliti i progovoriti.

Na koncu nije naodmet spomenuti ni ovu informaciju: GSAV hrvatsko-srpske jezične tečajeve na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu završili su veoma uspješno već mnogi polaznici iz evropskih i osobito afričkih i azijskih zemalja. Isto se tako ovi tečajevi predaju na sveučilištima u Varšavi, Lyonu i Tunisu.

PRIDJEVSKI SUFIKSI *-AN* I *-ANI*, *-EN* I *-ENI*

Stjepan Babić

SUFIKSI *-AN* i *-ANI*

Budući da je ovaj članak odlomak iz veće cjeline, potrebno je nekoliko uvodnih riječi.

Autor se služi dosadašnjim terminom *kvalitativni pridjevi*, ali mjesto *posvojni, priložni, posesivni pridjevi* uzima novi termin *odnosni pridjevi* jer bolje odgovara kategoriji koju obuhvaća.

Promatrajući sufiks *-нъ* iz sinhronijske perspektive, dolazi do zaključka da treba govoriti o dva sufiksa, o kvalitativnom sufiksu *-(a)n*, *-na*, *-no*, u određenom obliku *-ni*, *-nā*, *-nō* i o odnosnom sufiksu *-ni*, *-nā*, *-nō* koji nema određenih oblika. Tako katkada treba razlikovati i pridjeve od iste osnove, npr. kval. pridjev *kišan*, *kišno*, odr. *kišni*, *-ā* *-ō*, koji znači *kišovit*, npr. *kišan dan*, *kišna godina*, od odnosnog pridjeva *kišni*, *-ā*, *-ō*, sa značenjem koji se odnosi na kišu, npr. *kišna kabanica*, *kišna glista*.

Time je potvrdio dosadašnja jasna ili samo nagoviještena shvaćanja. Posebno je istakao dosad nezapaženu činjenicu da u našem jeziku postoji težnja da se kvalitativni

i odnosni pridjevi s tim sufiksima od iste osnove razlikuju akcentom, npr. kval. pridjevi pòstan, pòsna, pòsno, m̀rsan, m̀rsna, m̀rsno imaju određeni oblik pòsnī, -ā, -ō, m̀rsnī, -ā, -ō, a odnosni samo pòsnī, -ā, -ō, m̀rsnī, -ā, -ō.

Pošto je vrlo opširno, i teoretski i na primjerima, razgraničio pridjeve sa sufiksima -(a)n i -nī, autor se osvrće na vrlo bliske sufikse -an, -ani, -en, -eni.

Pridjeva sa sufiksom -an ima izvedenih od imenica, pridjeva i glagola, a sufiksom -anī samo od imenica. Sufiksi su živi, ali slabo produktivni zbog ograničene primjene.

Sufiks je -an kvalitativan sufiks s općim pridjevskim značenjem ili, preciznije rečeno, semantički je prazan kao i sufiks -(a)n. Od njega se razlikuje po tome što ima postojan samoglasnik, a to je za tvorbu važno. Pretežno dolazi u gradivnim pridjevima i pridjevi tako postali znače od čega je što, ali to značenje nisu dobili od sufiksa, nego od osnove. Nekoliko pridjeva ima i druga značenja: grozdan 'pun grožđa', sanan 'pospan', srčan 'odvažan', sunčan 'pun sunca', svečan 'dostojanstven', trnjan 'pun trnja' (D), zvjezdan 'pun zvijezda', živčan 'nervozan'.

Ako je osnova pridjevska, tada izvedeni pridjevi imaju deminutivno značenje (osim mekan i leksičke riječi lagan) i upotrebljavaju se u pjesničkom stilu: ludan, milan, punan, tanan, tihan, uzan, a takvi su i bljeđan, glađan, hladan, mladān, sićan, sladañan, zlaćan, žedañan, gdje opet možemo pretpostaviti sufiks, -jan-.

Od glagola su dostojan (i pijan), a u V je zabilježen i gojan, ali potvrđeno samo stihom: A za njima gojani Alile, gdje je očito da je -an zbog metričkih potreba. Od gojiti V ima gojan, -jna, -jno.

301. Sufiks je -anī odnosni sufiks i pridjevi s tim sufiksom označuju različite odnose prema imenici u pridjevskoj osnovi: brojčana vrijednost, groždani leptirak, savijač groždani, kopljani rt, -e oštrice, nepčana kost, novčana kazna, uputnica, vrijednost, palčana kost, pupčana vrpca, puščani prah, metak, -o zrno, -a šipka, cijev, žljezdana kuga.

302. Da su -an i -anī dva sufiksa, može se pokazati na više primjera, ali je kao dokaz dovoljno navesti pridjeve sunčan i sunčani. Ta su dva pridjeva različita:

1. po obliku:

a) sunčan ima određene i neodređene oblike, određenu i neodređenu deklinaciju, sunčani ima samo određeni oblik i određenu deklinaciju;

b) po akcentu: sùnčan, -a, -o ima određeni oblik sùnčanī, -ā, -ō, a odnosni pridjev uz sùnčanī, -ā, -ō; sunčan nema u određenom obliku sunčānī;

2. po značenju: sùnčan znači 'pun sunca', a sunčānī 'koji se odnosi na sunce (Sunce), npr. sùnčan dan znači 'dan s mnogo sunca' (za razliku od kišovitoga), a sunčānī dan 'dan koji traje 24 sata i 3 min. (Vj.

13. 12. 59. 8), za razliku od zvjezdanoga (23^h 56^m) i Mjesečeva (24^h 50^m, usp. i ELZ, 2, 233). Slično je i sa sùnčana i sunčànā godina. A odnosni je pridjev još i u vezama: -i sat, zalazak, žar, -i zraci, pramovi, -a energija, pjega i sl.;

3. po zamjeni: sunčànī se može zamijeniti sa sunčev (Sunčev), a sùnčan ne može, npr. o zalazu sunčanom (MH) — Sunčev zalazak (VI. 30. 6. 61. 6), sunčana svjetlost (MH) — Sunčeva svjetlost (Kurl. 111), sunčani sistem (MH, Tel. 27. 10. 61. 11) — Sunčev sistem (Vj. 2. 7. 61. 8). Katkada se upotrebljavaju oba u istom članku, npr. sunčani zraci, -a energija i sunčevi zraci, -a energija, B. 13. 1. 58. — ... *proučavanje sunčanih tajni i tajne Sunčeve korone*, Vus, 12. 4. 61. 9.

4. Jasnu razliku između sùnčan i sunčànī nalazimo i u rječnicima, npr. u RK i D (V ima samo sunčànī Sonne-).

303. Razlika je i između pridjeva nòvčan, V: »n. p. čovjek, geldreich« i novčànī, V: »n. p. kesa«, srčan 'hrabar' (D) i srčani 'što se odnosi na srce' (D), npr. u vezi -i infarkt, -e bolesti, -a žila. U primjeru »Treba li da srčani bolesnici ranije stupe u mirovinu«, Vus, 8. 4. 59, pridjev je srčani odnosni pridjev, premda u vezi srčani bolesnici može biti i kvalitativan, tj. u značenju hrabri bolesnici; zvjezdan je kvalitativan pridjev u vezi -o nebo, tj. nebo puno zvijezda, a zvjezdani je odnosni pridjev u vezi zvjezdani dan; živčan u vezi - čovjek znači 'nervozan', a u vezama živčani čvor, sustav, -a klinika, -e bolesti pridjev je odnosni sa značenjem 'koji se odnosi na živce'.

304. Posebno je značajan akcenat odnosnih pridjeva, jer V nema među kvalitativnim pridjevima ni jedan sa sporim akcentom na sufiksu, osim što uz zèljan ima u zagradi i zeljàni, -ā, -ō. Na odnosnim je pridjevima takav akcenat u V čest, npr. ključànī (n. p. rupa), novčànī, puščànī, rebrànī, solànī, sunčànī, uljàni (u Boci, n. p. mlin). Primjeri očito pokazuju kako u jeziku postoji izrazita težnja da se odnosni pridjevi razlikuju od kvalitativnih i akcentom. U stručnoj literaturi nije to uočeno, osim u spomenutom članku S. Ristića koji govori o toj razlici (str. 83). Jasno je da pojava nije mogla biti dobro proučena ni u pojedinim radovima, dijalektološkim na primjer, a prema tome ni dobro obrađena u normativnim priručnicima. Treba dodati da odnosni pridjevi mogu imati akcenat i na osnovnim slogovima, pogotovu oni koji nemaju usporednih pridjeva sa -an.

-en

305. Pridjeva sa sufiksom -en ima izvedenih od imenica i pridjeva. Sufiks je živ i produktivan,

Za ovaj je sufiks karakteristično da dolazi u prvom redu na osnove s dvosuglasničkim i višesuglasničkim skupinama: bakren, batisten, borben,

božanstven, brašnen, čuvstven, dostojanstven, društven, dvojben, glazben, gvozden, himben, ječmen, jedinstven, kositren, mislen, molben, molitven, ognjen, papren, pismen, platnen, poslen, pusten, sadren, služben, staklen, suknen, svojstven, vapnen, vatren, veličanstven.

Dolazi i na nekoliko osnova s jednim suglasnikom: cinen, juten, kadi-fen, lanen, leden, limen, meden, mjeden, pluten, prosen, svilen, voden, vunen, puten, sanen, silen. Razlozi u pojedinim primjerima mogu biti različiti, ali je karakteristično da su svi gradivni primjeri osim posljednja tri. Puten je zbog razlike s pridjevom od pūt 'via', sanen zbog završnoga *n*, a silen je danas pjesnička riječ, u običnoj je upotrebi silan.

Dosad se obično isticalo da pridjevi s tim sufiksom znače od čega je što, ali to značenje pridjevi nisu dobili od sufiksa nego od osnove. Sufiks je *-en* semantički prazan kao i sufiks *-(a)n*, a razlikuje se od njega po tome što ima postojan samoglasnik. Za tvorbu je to vrlo važno.

Od ostalih osnova s velikom je čestotom samo malen. Pridjevi hitren, hrabren, mladen, strmen, ako se još upotrebljavaju, upotrebljavaju se zbog stilskih razloga.

-eni

306. Sufiksom se *-eni* tvore pridjevi kojima osnove završavaju na dvo-suglasničku ili višesuglasničku skupinu: bačveni, baščeni, bedreni, blitveni, crkveni, česmeni, čabreni, dražbeni, društveni, glazbeni, grleni, gusleni, gvozdeni, hrpteni, igleni, izložbeni, izvedbeni, jetreni, kazneni, kičmeni, kletveni, knjigovodstveni, korizmeni, krizmeni, krunidbeni, kvatreni, lakteni, litreni, marveni, nafteni, nagodbeni, octeni, odredbeni, pakleni, pismeni, pogodbeni, pomirbeni, poredbeni, posleni, prosidbeni, provedbeni, prvenstveni, rebreni, redarstveni, rotkveni, sajmeni, selidbeni, sjetveni, službeni, sudbeni, svadbene, takseni, tikveni, tužbeni, urudžbeni, usneni, vazmeni, vjetreni, vježbeni, zdravstveni, žalbeni, ženidbeni, žetveni, žrtveni.

307. S jednim su suglasnikom vrlo rijetki i u većini s malom čestotom: drveni, danas običnije drvni (jer veza drveni majstori, *-zanati*, AR, u suvr. jeziku nije više obična), juheni, uz jušni (običnije), kafeni, kaveni, kaseni (od kasa, zbog izbjegavanja neutralizacije s određenim oblikom pridjeva kasan), lađeni, uljeni, običnije uljani, uljni, vileni, voden, uz novije vodni, zobeni, uz zobni.

308. Značenje je sufiksa odnosno kao i sufiksa *-ni*, a razlikuje se od njega samo po tome što počinje postojanim samoglasnikom. Važnost te razlike pokazuju upravo navedeni primjeri.

Po svemu se može zaključiti da sufiksi *-(a)n* i *-nī*, *-an* i *-anī*, *-en* i *-enī* teže da tvore takav sustav u kojem prva dva sufiksa dolaze na sve osnove

bez glasovnih zapreka, -en i -eni na osnove s dvosuglasničkim i višesuglasničkim skupinama, ako drugi glas nije palatal ili *c* i *k*, jer tada dolaze sufixi -an i -ani.

309. Razlika između sufixa -en i -eni ista je kao između sufixa -(a)n i -an s jedne strane i sufixa -ni i -ani s druge. Dok je sufix -en kvalitativan, sufix je -eni odnosni sufix. Najbolje je tu razliku pokazati na nekoliko primjera: -bòrben 'kampflustig' (RK), bòrbeni 'Gefechts-' (RK), tj. koji se odnosi na borbu, npr. borbeni dnevnik (Vjesnikova redovita rubrika, npr. 31. 1. 59. 2), zelena borbena uniforma (Vj. 13. 7. 61. 3). Odnosni je pridjev i u vezi -e jedinice (Vj. 1. 2. 60. 7) jer je time učinjena razlika s onim jedinicama koje nemaju neposrednu vezu s borbom (sanitetske, opskrbne, administrativne). Treba samo upozoriti da u istoj vezi može doći i kvalitativan pridjev:

-brašnen znači 'od brašna', brašnèni (brašneni) odnosni je pridjev, npr. brašnena torba (V), grinja brašnèna (ZT), moljac brašnèni (ZT);

-britven 'oštar': »... jezik ti je britven« (Neispl. 199), britvèni 'koji se odnosi na britvu, npr. -e kore (V), -i tok (AR);

-društven 'druževan', društvenì, društvenì 'koji se odnosi na društvo'. primjeri za kvalitativno značenje: Bio je to čovek četrdesetih godina... društven i srdačan (MH) — A za vas sam... veli, čuo, da ste šaldžija, jedan veseljak i jedan dobar i društven čovek (MH), za odnosno: -i položaj (Kurl. 5 8. -i dinar (Vj. 15. 5. 61. 2), -i investicioni fondovi (B. 21. 6. 61. 1), -a kontrola (B. 11. 6. 61. 3);

-glazben 'muzikalan, glazbeni 'muzički', npr. glazben dječak: glazbeni zavod:

-màrven se danas vjerojatno više ne upotrebljava, ali je u V i RK jasna razlika s marvèni; prvi znači 'bogat marvom', a drugi 'koji se odnosi na marvu. marvinski, stočni', npr. marveni trg (RK), -i ljekar (B. s. v. ljekar :

-pàklenì je odnosni pridjev od pakao, a paklen kao kvalitativan pridjev dolazi samo u prenesenom značenju 'ljut, nemio, strašan, zao, opak, griješan. bezbožan' kako je i naznačeno u AR, premda razlika nije svjesno učinjena:

-pìsmen, 1. 'koji zna pisati', 2. 'koji zna dobro pisati', pìsmenì 'koji se odnosi na pismo', npr. pismeni znak, zadatak, -a izjava, preporuka; pismeni zadatak može biti vrlo nepismen;

-pòslen 'radljiv, marljiv', pòslenì 'koji se odnosi na posao'; V ima samo drugi s primjerom dan, doba i prijevodom Arbeits-, Werk-; primjeri za kvalitativno značenje: ... biraj čedno, zdravo i poslenu čeljade (MH), poštena je. pobožna, poslana žena (MH);

-služben 'suh, formalan, nategnut, ukočen', službeni 'koji se odnosi na službu', npr. -a dužnost, -o putovanje;

-vatreñ 'žestok', npr. konj, čovjek, oči (V), -i pristalica (T), vatreñi 'koji se odnosi na vatru', npr. -o oružje, -i položaj (vojn.);

-vòden V ima s primjerima kruška, jabuka, vino i prijevodom wässerig, aquosus, a posebno vodèñi s primjerima sud, tikva i prijevodom Wasser-, aquaticus; razlika je još jasnija kad znademo da Vuk s. v. tikva kaže da vodèñā tikva služi za nošenje vode; posebno ima vodèñi bik, kos, cvijet; tako i -i stanovnici (Vj. 1. 10. 61. 5) nisu vòdeni, nego su stanovnici vode.

Veći broj pridjeva navedenih u 306. paragrafu nema usporednih pridjeva sa sufiksom -en i prema tome nemaju neodređenih oblika, premda su u rječnicima i raznim jezičnim priručnicima zabilježeni i u tim oblicima.

310. Za razlikovanje tih dvaju sufiksa i tih dvaju značenja važna je i akcenatska razlika. Njome su se mučili gotovo svi proučavatelji naših pridjeva, ali nitko nije pravo shvatio kakva je funkcija akcenta osim S. Ristića. On već u spominjanom članku kaže: »Pada u oči naglasak u prideva marvèñi. Mšljenja sam da je ovde naš jezik postupio vrlo tanano da bi naglasakom odvojio odredni pridev marvèñi od određenoga vida mårvenñi. Ustvari, ovaj odredni pridev trebalo bi da glasi mårvnñi, ali zbog nagomilavanja suglasnika pojavio se nastavak -eni kao u žetveni (mesto žetvni), setveni (mesto setvni), svadbenni (mesto svadbnñi) itd.«, o. c., str. 83. Svu širinu pojave nije pokazao, a nije ni mogao, jer vjerojatno nije imao dovoljno primjera. Sakupljena građa pokazuje da spori akcenat na prvom slogu sufiksa, tj. -èñi, imaju samo odnosni pridjevi. Evo potvrda: bačvèñi (RS), baščèñi (V i dr.), blitvèñi (V i dr.), iglèñi (V i dr.), jasprenñi (V), kavèñi (V s primjerima koji jasno pokazuju da je pridjev odnosni: z. B. Löffel, Schalle), lađèñi (V), marvèñi (V), maslèñi (V n. p. lonac), odrèñi (V), rotkvèñi (V n. p. list), tikvèñi (V), vazmèñi (V). Nigdje nije zabilježeno da bi u književnom jeziku izraziti kvalitativni pridjevi imali u određenom obliku -èñi. Što se u pojedinim rječnicima i priručnicima nalazi brašnen, odr. brašnèñi i brašnèñi, drven, odr. drven i drvèñi, gvòzden, odr. gvòzdenñi i gvòzdenñi, vòden, odr. vòdenñi i vodèñi, to je došlo odatle što s jedne strane nije bilo spoznaje da je razlika u akcentu između kvalitativnih i odnosnih pridjeva (ta razlika nije bila dovoljno jasna i kad su druge pojave bile posrijedi), a s druge strane što se ti pridjevi navode bez primjera. U V nema ni jedan kvalitativan pridjev u određenu obliku -èñi, jedino pridjev zobèñi, koji V ima tako s primjerom kruh, ali on nije čist tip, to više što dolazi u vezama u kojima je nesumnjivo odnosni pridjev zobèñi usjevi (D), -e pahuljice (Vj. 3. 10. 61. 10). Zabunu je s druge strane povećalo i to što ima izrazitih odnosnih pridjeva koji nemaju -èñi, nego im je akcenat na osnovnim slogovima. Tako u V nalazimo samo: bèdrenñi, klètvenñi, svàdbenñi, ùdadbenñi, žènidbenñi, žètvenñi, a u drugim rječnicima: bòrbenñi, glàzbenñi, gřlenñi, hřptenñi, izložbenñi, kičmenñi, kičmenñi (pouzđano znam da se govori i kičmèñi), kòrizmenñi, krížmenñi, kvàternñi, redàrstvenñi, sùdbenñi, tàkseni, tužbenñi. To je zbog toga

što je pojava da se akcentom razlikuju odnosni pridjevi od kvalitativnih bila samo jezična težnja koja se nije u potpunosti ostvarila. A nije se vjerojatno baš zato što velik broj odnosnih pridjeva nema usporedne kvalitativne pridjeve sa -en pa akcenatska razlika nije ni potrebna. Kad je kod velikoga broja nema, nije onda čudo što se u novije vrijeme nameću akcenti osnove i tamo gdje je već bila ostvarena, to lakše što spoznaja o pravoj prirodi te razlike nije nikada u potpunosti bila jasna. Kakve se razlikovne mogućnosti književni jezik time lišava, nije potrebno posebno isticati.

311. Sufikse -nī, -anī, -enī povezuje dakle i akcenat, tj. pojava sporoga akcenta na pretposljednem slogu s težnjom da bude znak za razlikovanje odnosnih pridjeva od određenih oblika pridjeva od iste osnove sa sufiksom -(a)n, -an, -en. Težnja se ni u jednom sufiksu nije u potpunosti ostvarila gotovo zbog istih razloga.

ŠALJIVA BAŠTINA

(Jedna sramota prijevodne književnosti)

Josip Tabak

Nišaneći na ostatke nesavjesnih prevodilaca i izdavača (koji su u nas danas zapravo društveni fosili, i kao takve treba ih staviti u vitrinu, a ne u izdavačke kuće), neki su »kulturni radnici« otišli dotle te ustvrdili kako se u nas prevodilo bolje prije rata, pa čak i za vrijeme rata. I čemu uopće iznova prevoditi djela koja su jednom prevedena? — vele oni. Po njihovu, dovoljno je u tim prijevodima promijeniti pravopis, malo ih lektorski retuširati — pa s njima u tiskaru! Što su takvi ljudi neobaviješteni, ni po jada: ali je muka u tome što oni šire dezinformacije među neupućenima, jer je malen krug onih koji se razumiju u problematiku naše prijevodne književnosti. Ne preostaje nam drugo nego da dezinformacije opovrgavamo informacijama: valja posezati za primjerima.

Ne kanimo tvrditi da prije rata nije bilo i dobrih prijevoda: bilo ih je i dobrih, i savjesnih, i značajnih — ali od onoga što se u pustom merkantilizmu prevelo prije rata, a osobito za vrijeme rata, mogle bi se čitave biblioteke izbaciti iz naših javnih knjižnica, i ne bi bilo nikakve štete, jer nisu drugo doli golo smeće.

Nećemo duljiti, nego ćemo svoje tvrdnje odmah potkrijepiti dokazima, to jest primjerima iz jedne takve knjige. U rukama nam je naime knjiga: Trygve Gulbrandsen, »Björndalska baština«, izdanje Naklade A. Velzeka, Zagreb 1944.